
Mubina Moker

ŠUTNJOM DO TAJNE SRCA

Rezime

Govoriti o fenomenu šutnje u njenome gnostičkome značenju odlučili smo se stoga što šutnja predstavlja iznimno bitan segment duhovne staze, iz najmanje dva razloga: prvo, šutnja je inicirajući preduvjet za bilo kakav vid duhovne potrage i, drugo, šutnja je nužan pratilac na svakoj od razina čovjekovoga samoupotpunjavanja. Rad tretira šutnju u njenome općem značenju; halvet – kao metod duhovne vježbe koja će čovjeka poučiti šutnji te duhovne plodove šutnje: strpljivost, ma’rifet, hikmet, koji će čovjeku koji iskusi njihova istinska značenja omogućiti povratak Tajni vlastitoga bića kao emanetu od Boga povjerenom mu na njegovanje i čuvanje.

UVOD

UČITELJ EBU ALI je kazao: “*Odihevaj se poput svih ljudi; jedi ono što oni (ljudi) jedu, ali po Tajni koju imaš s Allahom budi odvojen od njih*”. (Kušejri, *Prijevod Risale Kušejrije*, 155.)

Uzvišeni Allah dželle šanuhu svakoj pojedinačnoj ljudskoj duši podario je mikrokozmičku vlastitost unutar čijih nemjerljivih dubina duša, prolazeći kroz različita duhovna stanja, oblikuje vlastitu duhovnu intimu s Bogom koja svoju konačnu puninu dobija na postaji Tajne (*serr*) srca. Stoga što su prostranstva srca nesaglediva i nikada do kraja spoznatljiva,

nemoguće je pojmiti, a kamoli u riječi zatočiti, beskrajni spektar slojevitih značenja sadržanih u izrazu *tajna*. Gotovo da se može kazati da je svakoj razini duše prisajedinjena njoj odgovarajuća Tajna, čije je prepoznavanje, skrivanje i čuvanje nužno za daljnji duhovni napredak pojedinca. Jedna od najpoznatijih sufijskih hikaja iz života šejha Ebu Seida Ebul-Hajra¹ znakovit je i slikovit primjer rečenoga.

“Jednoga dana neki čovjek došao je kod Šejha, neka Allah svetom učini njegovu dragu dušu, i zamolio ga da mu otkrije neku od Božijih tajni. Šejh mu je kazao da dođe sutradan. Kada je čovjek otišao, Šejh je naložio da se uhvati jedan miš, da se stavi u vreću i da se vreća čvrsto zaveže. Kada je čovjek slijedećeg dana došao, Šejh mu je dao vreću uz upozorenje da je nipošto ne otvara. Čovjek je uzeo vreću i otišao. Kada je stigao kući, strašno ga je kopkalo kakva se tajna krije u vreći. Nije se mogao suzdržati. Odvezao je vreću, a miš je iskočio i otišao. Onaj se čovjek vratio Šejhu i kazao mu: “Šejhu, ja sam od tebe tražio Tajnu Uzvišenog Allaha, a ti si mi dao miša u vreći.” “Hej, dervišu, ja sam ti dao miša u vreći, a ti ga nisi mogao sačuvati. Ako ti kažem Tajnu Uzvišenog, kako ćeš nju sačuvati?”, odvratila Šejh.” (Ibn Munevver, *Tajne tevhida u postupcima šejha Ebu Seida*, 175.)

Hikaja, zasigurno, plijeni svojom izvanjskom jednostavnošću i profinjenim humorom, ali u njenu unutarnju potku su, naglašavamo to, istančano utkane, na prvi pogled, bezazlene, a po svojoj biti veoma teško premostive zapreke prizemne duše predstavljene kroz nedostatak strpljenja da se sačuva jedan obični miš, stvorenje koje egzistira u prolaznome materijalnome svijetu. Te i takve zapreke lišavaju srce prijemčivosti i pripravnosti za raskrivanje i čuvanje božanske Tajne skrivene u njemu. Upotrijebili smo izraz **raskrivanje** stoga što je proces čovjekova stva-

¹ Ebu Seid Ebul-Hajr (357.- 440. h. god.), znameniti šejh iz Mejhene, gradića u iranskoj pokrajini Horasan, čuven po svojim vazovima i kerametima. Njegov životni moto mogao bi se sažeti u ovoj izrečenoj misli: *Ne budi pisac hikaja, budi takav da o tebi pišu hikaje*. I doista iza sebe nije ostavio niti jedno pisano djelo u prozi ili stihovima, iako je volio poeziju i sam govorio stihove. Ovu šejhovu misao u djelo je pretočio njegov unuk Muhammed ibn Munevver, koji je šejhov tesavvufski nauk vjerodostojno i nadasve nadahnuto i iskreno prenio u djelu: *Tajne Tevhida u postupcima šejha Ebu Seida*. Knjiga je napisana u 7./ 13. st i predstavlja nezaobilazan izvor za bliže upoznavanje s tesavvufom.

ranja neodvojiv od Tajne koju je Uzvišeni Bog tada usadio u njegovo biće. Tako je čovjek jedino stvorenje čijoj prirodnoj prirodi-fitretu je prisajedinjena njegova Tajna, koja je, Božijom voljom, ostala zakrivena svemu stvorenom.

Neko je pitao Ebul-Fazla Hasana: “Šta je tajna?” “To si ti”, odgovorio je. “A šta je tajna tajne?” “To si opet ti”, odvrati Ebul-Fazl Hasan. (Attār, *Spomenica dobrih*, 187.)

Veoma je neobičan način na koji šejh Attār tretira ovo pitanje. Njegovo stajalište se unekoliko razlikuje od spomenutog. Šejh smatra da je jedini Iblis uspio proniknuti u tajnu položenu u čovjekovo biće u trenutku stvaranja. Iblisova spoznaja lišena je plemenitih pobuda, štaviše plod je njegovoga odbijanja da izvrši Božiji nalog i pokloni se biću prvoga čovjeka Adema, alejhisselam.²² I dok su meleki bili u stanju sedžde, iskazujući njome, prije svega, pokoravanje Božijemu nalogu, a potom i poštovanje Ademu, Iblis je, jer mu glava nije bila spuštena na tlo, dokučio tajnu čovjekovoga bića.

*Ja znam da bit Ademova od zemlje nije.
Glavu dat ću da Tajnu vidim, strah me nije.*

*Pošto Iblis glavu na zemlju nije spustio,
Tajnu je vidio jer je iz prikrajka virio.*

*Bog Uzvišeni reče mu: Ti uhodo,
glavu nisi spustio da bi Tajnu vidio.*

*Dragulj kad si vidio, koji sam tajno položio,
Ubit ću te³³ da ne bi Tajnu po svijetu širio.*

(Attar, *Govor ptica*, 217/ 3280-83)

²² Mi smo Adema stvorili i onda mu oblik dali, a poslije melekima rekli: Poklonite mu se! I oni su se poklonili, a Iblis nije; on nije htio da se pokloni; Kur'an, *Al-A'rāf*: 11.

³³ Postojao je običaj da, kada car pohrani blago na nekom skrivenome mjestu, odrubi glavu slugi koji je bio u njegovoj pratnji kako niko, osim cara, ne bi saznao gdje je blago skriveno.

Proces čovjekovoga duhovnoga sazrijevanja, koji znači povratak Tajni vlastitoga bića kao emanetu povjerenom mu na njegovanje i čuvanje, odvija se kroz, moglo bi se kazati, tri temeljne razine:

1. *Raskrivanje Tajne vlastitoga srca*
2. *Skrivanje od drugih Tajne raskrivene srcu*
3. *Njegovanje i čuvanje Tajne*

Kako riječ tajna u svome gnostičkome značenju podrazumijeva sveukupnost Božijih zbilja spoznaja koja je uvjetovana "šutnjom srca" na razini izravnoga osvjedočenja⁴⁴, namjera nam je u ovome radu govoriti o šutnji, općenito, načinu njenoga postizanja i duhovnim plodovima koje ona donosi, kao temeljnoj pretpostavci za ozbiljenje Tajne na svakoj od rečenih razina.

O ŠUTNJI I GOVORU

Sposobnost govora je osobenost samo čovjekovoga bića, kojom ga je Bog odlikovao nad svim ostalim stvorenjima kako bi čovjek njime mogao iskazati znanje o nazivima i značenjima sveukupnih Božijih zbilja. Stoga se može postaviti pitanje, kada je već tako, zašto je u sufijskoj literaturi akcenat, nekada i naglašeno, stavljan na šutnju kao stanje nezaobilazno na stazi *sejri suluka*, te se u nekim izvorima šutnja obrađuje u zasebnim poglavljima.⁵⁵ Dovoljno je navesti samo nekoliko Poslanikovih, alejhi-sselem, predaja o adabima govora ili o šutnji, da bismo pronašli odgovor na postavljeno pitanje.

Ko god vjeruje u Uzvišenog Boga i u Dan proživljenja neka govori o dobru ili neka šuti.

⁴⁴ *Arifi šute srcem*; Ebu Bekr Farsi je kazao: *Šutnja ne znači samo šutnju jezikom nego trebaju šutjeti i srce i svi ostali organi*; Tarğome-ye Resāle-ye Qošeysiyye, kritičko izdanje B. Forūzānfār (Tehrān: Entešārāt-e 'elmī wa farhangī, 1995/1374, str. 187).

⁵⁵ Vidjeti: Hoğwīrī, Kašfol-mahğūb, Poglavlje: *O govoru i šutnji* (Tehrān: Ketābxāne-ye Tahūrī, 1997/1376, str. 462-470); Tarğome-ye Resāle-ye Qošeysiyye, Poglavlje: *O šutnji* (Tehrān: Entešārāt-e 'elmī wa farhangī, 1995/1374, str. 181-188); Ġazālī, *Kīmīyā-ye sa'ādāt* (Tehrān: Entešārāt-e Ganğīne, 1993/1372, svezak 2, str. 561- 564).

*Ko god je sačuvan od zla stomaka, spolnoga uda i jezika, njegova sačuvanost je potpuna. Muaz Džebel, r.a., je upitao: “O Božiji Poslaniče, koje od ovih djela je odličnije? Božiji Poslanik je stavio prst na jezik, što je aludiralo na šutnju.” (Gazali, *Alhemija sreće*, svezak 2, str. 562-563).*

Prenosi se od Ebu Zerra da je Božiji Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao: “Hoćeš li da te podučim djelu lahkom za tijelo, a teškom na Vagi?” “Hoću, Božiji Poslaniče.” “To su šutnja, lijepa ćud i napuštanje onoga što te se ne tiče.”

*Kazao je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem: “Sav čovjekov govor je usmjeren protiv njega, izuzev pozivanja na činjenje dobra ili odvratanje od zla ili slavljenje Allaha.” (Ibn Ebi Dunja, *Knjiga o šutnji i adabima govora*)*

Iz navedenih predaja jasno je da se Božijem daru govora uglavnom nije pristupalo (a i danas se ne pristupa) na način kako naučava islamski kodeks ponašanja: da se njime, na prvome mjestu, hvali, slavi i veliča njegov Stvoritelj; da se poziva na dobrobit i uspostavu lijepih odnosa među ljudima. Zloupotreba govora nastala je iz nepoznavanja njegove istinske vrijednosti i smisla njegovoga postojanja, što je za posljedicu imalo nepoštovanje njegovih adaba.⁶⁶ Nepotreban i suvišan govor je kao vino koje opija razum i, ako čovjek zapadne u stanje samozaljubljenosti u vlastite riječi, veoma teško se oslobađa te opijenosti.⁷⁷

*Sve dok mnogo zboriš jezikom svojim
sličan si onima vinom opijenim. (Attār, *Mohtarnama*, 89/18)*

Jedna od najplemenitijih osobina po kojoj se prepoznaje istinski putnik duhovne staze jeste njegova sposobnost da govori s mjerom i u pravo vrijeme, odnosno da se suspregne od govora i odabere šutnju, već prema tome kako mu nalaže data situacija. Poučan primjer ovoga što

⁶⁶ U ovom smislu je veoma zanimljiva i poučna semantička lepeza arapskoga glagola لَفِظَ - čije je osnovno značenje: *izgovoriti, artikulirati; reći, izjaviti*; ali koji, također, može značiti: *iz usta izbaciti, ispljunuti*; Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik* (Sarajevo: El-Kalem, 1997., str. 1355).

⁷⁷ Vidjeti: Hoğwīrī, *Kašfol-mahğūb* (Tehrān: Ketābxāne-ye Tahūrī, 1997/1376, str. 463).

smo kazali daje naredna stihovana priča Mevlana Dželaluddina Rumija o karavanu kojeg su pokrali lopovi.

Dok je noćni čuvar spavao, došli su lopovi i pokrali karavan. Kad je svanulo jutro, ljudi iz karavana vidješe da su im deve odvedene, roba ukradena te da su ostali bez igdje ičega. Upitaše čuvara:

*Rekoše mu: O čuvaru, reci
sa stvarima našim šta se desi?*

*Reče: Lopovi maskirani dođoše,
ispred mene sve brzo odniješe.*

*Ljudi zavikaše: O ti, što si kao hrpa pijeska,
šta uradi, o ti bijedo od čovjeka?!*

*Reče: Ja sam bio sām, a njih skupina
naoružanih, odvažnih, nadmenih lopova.*

*Rekoše: Ako im se nisi mogao oduprijeti,
mogao si nās u pomoć pozvati.*

*Htio sam, al' nožem zaprijetiše mi:
Šuti, il' ćemo te bez milosti ubiti.*

*Onda usta mi od straha zanijemiše.
Sada, evo, ja zapomažem i derem se.*

*Onda nisam imao daha da dođem do riječi.
Sada ću vikati kol'ko me grlo nosi.*

*Kada div nečasni životom ti ovlada,
Euza i Fatiha ne koriste ti tada.*

(Mevlana, *Mesnevija* 6/ 929: 542-552)

Stoga i ne čudi da su samo rijetki duhovni odličnici uspijevali pronaći ispravnu i odgovarajuću mjeru u korištenju govora, te su, spoznavši da on donosi više štete negoli koristi, prednost davali šutnji.

HALVET- put usvajanja šutnje

Iz sufijskih izvora nam je poznato da se početnik na stazi *sejri suluka* naziva *talib*- onaj koji traži. Da bi bio pripravan raskriti znanje uprisutnjeno u njegovome biću, tragalac, na prvome mjestu, mora proći odgojni proces koji ima za cilj naučiti ga slušanju. Različite etape duhovne staze oblikuju prirodu slušanja. Za netom iniciranog putnika sufijske staze nužno je da nauči slušati duhovnoga odgajatelja – *muršida*, dočim se duhovno izrasliji putnik, nakon što je put do svoga srca zatvorio poticajima iz vanjskoga osjetilnoga svijeta, uči oslušivati Tajnu uronjenu u tišinu vlastitoga bića. Temeljni preduvjet slušanja na svakoj od razina duhovne staze jeste šutnja.

*Savršenim ljudima dozvoljeno je jesti i govoriti.
Ti savršen nisi, zato nemoj jesti i šuti!*

*Pošto si ti uho, on jezik, niste od iste vrste
Ušima je Hakk naredio slušajte i šutite.*

*Dijete kad se rodi, u početku pije samo mlijeko.
Neko vrijeme samo šuti, svo se pretvori u uho.*

*Jer da bi progovorio, moraš slušati.
Stazom slušanja do govora ćeš stići.*

(Mevlana, *Mesnevija* 1/ 653: 1621-23, 1627)

Šutnja je stanje inicirajuće za bilo koji vid duhovne potrage i raskrivanje spoznajnoga znanja skrivenog u čovjekovome biću. Jedan od najdjelotvornijih načina na koji bi se čovjek “naučio” šutjeti i da bi polučio plodove koje donosi istinska šutnja jeste **halvet**, višeznačan termin koji u sebi objedinjuje značenja *izolacije*, *povlačenja u samoću*, *osamljivanja*. Ova višeslojnost značenja termina *halvet* upućuje na postojanje nekoliko razina *halveta*, koje je nužno iskusiti, u fizičkome i duhovnome smislu,

eda bi se kroz šutnju čovjekovome srcu raskrilo znanje o Tajni. *Halvet* bismo, uvjetno kazano, mogli promatrati kroz tri razine:

- fizičko odvajanje, izolacija od ljudi na određeno vrijeme
- povlačenje u samoću kroz povratak vlastitome biću
- osamljivanje s Allahom dželle šanuhu.

Temelj za iskustvenu spoznaju spomenutih razina halveta jeste šutnja, jer, prirodno je da, kada se čovjek osami, on nema s kime da razgovara; a kako smo ranije ustvrdili, čovjek najviše griješi jezikom svojim tako da većina čovjekovih zapreka na stazi njegovoga duhovnoga sazrijevanja nastaje iz njegove nekontrolirane i neodmjerene potrebe da govori. *Halvet* čovjeku, učeći ga šutnji, pruža zaštitu od njegovoga jezika, vraća ga samospoznaji (spoznaji vlastitoga bića) koja će, u konačnici, njegovo srce učiniti pripravnim za osamljivanje s Allahom dželle šanuhu, što i jeste krajnji cilj *halveta*. U stanju šutnje na ovoj krajnjoj razini *halveta* čovjekovo srce postaje inicirano za primanje znanja o Tajni i vladanje po tome znanju.

Halvet je odvajanje sa svojim Rabbom, Gospodarom. Tada taj čovjek postaje dostojan, prikladan da njegovo biće (tijelo) postane prolazište za rezultate, uspjehe, znanja o tajnama (gajb), a njegovo srce postane mjesto stalnog zadržavanja tih znanja. (Abdul-Kadir Isa, *Istine o tesavvufu*, 162)

Potrebno je naglasiti da smo u dosadašnjem radu *halvet* promatrali kroz oba njegova aspekta: fizički i duhovni. U nastavku želimo dati nekoliko kratkih naznaka o duhovnome *halvetu*, ponukani ovim šejh Attarovim stihom:

*Za sva vremena od svjetine udalji se
Da bi u visine šutljivih vinuo se.*

(Attar, *Mohtarnama*, 89/ 18)

Naime, ranije u radu smo kazali da je jedna od razina *halveta* fizičko odvajanje od ljudi na određeno vrijeme. Ali šejh Attar nas poziva da se za sva vremena udaljimo od ljudi, pa se nameće pitanje je li to, uopće, moguće i, ako jeste, na koji način će čovjek biti u stanju kontinuirane odvojenosti od drugih. Smatramo da takvu vrstu “udaljavanja” na koju

aludira stih pruža duhovni *halvet*. Pod duhovnim *halvetom* podrazumijevamo stanje stalne i potpune duhovne usredsređenosti čovjekovoga srca na vlastitu nutrinu tako da do čovjeka ne dopiru nikakvi, bilo pozitivni ili negativni, poticaji iz vanjskoga svijeta⁸⁸. Tako čovjek, iako fizički prisutan u spoljašnjem svijetu, duhom je izdvojen iz njega, osamljen sa svojim Gospodarom.

Smatrali smo bitnim osvrnuti se na duhovni *halvet* stoga što je onom savremenom čovjeku koji osjeća potrebu za duhovnim samoostvarenjem, a imajući u vidu svakovrsne uvjetovanosti nametnute mu načinom života u današnjem svijetu, gotovo nemoguće iskusiti *halvet* u njegovome sveobuhvatnom značenju. Stoga je, svakako, jednostavnije i za sadašnje uvjete života prikladnije ulagati napore i uznastojati u postizanju stanja (stalnoga) duhovnoga *halveta*.

DUHOVNI PLODOVI ŠUTNJE

Strpljivost u šutnji

Najznačajniji plod šutnje koji će duhovnome tragaocu otvoriti put ka obzorjima ezoterijskoga znanja – *ma'rifeta* na postaji izravnoga srčanoga osvjedochenja je strpljivost – *sabur*. Namjera nam nije govoriti o onoj vrsti strpljivosti koja znači istrajnost, čvrstinu i odlučnost u borbi sa svakovrsnim životnim iskušenjima i zahvalnost, bez žaljenja, pred udarcima sudbine, za šta lijep primjer, kroz sufijsku literaturu, pruža život poslanika Ejuba, alejhisselam. Želimo govoriti o strpljivosti koja znači uzdržavanje od suvišnoga i bespotrebna govora, odnosno o **strpljivosti u šutnji**, što je preduvjet za spoznaju tajne božanskoga djelovanja.

*Ako želiš tajnu djelovanja spoznati, strpljivo šuti,
da strpljenje i šutnja svršetak pokažu ti.*

(Attar, *Gazeli*, 702/ 19)

(Ne)strpljivost u šutnji je u sufijskoj literaturi najčešće obrađivana i tumačena kroz kur'ansku pripovijest o Musau, alejhisselam, i hazreti

⁸⁸ *Ono što žele – vjernici će postići, oni koji molitvu svoju ponizno obavljaju, i koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju*; Kur'an, *Al-Mu'minūn*: 1-3.

Hidru. (Kur'an, *Al-Kahf*: 60- 82) Suština pripovijesti je ova: U potrazi za ezoterijskim znanjem, Musa se zaputio do mjesta gdje se sastaju dva mora. Na ovo duhovno putovanje potaknula ga je božanska uputa inicirana njegovim pitanjem: "Gospodaru, ima li na Zemlji iko znaniji od mene?" "O Musa, ima jedan Moj rob koji se zove Hidr. On je po znanju iznad tebe", odvrati mu Allah dželle šanuhu. Musa zamoli: "Uputi me k njemu." Bog mu kaza: "Naći ćeš ga na mjestu gdje se sastaju dva mora." (*Tefsir Taberija*, svezak 4, 947)

Kada je Musa na rečenome mjestu ugledao hazreti Hidra, zamolio ga je za dopuštenje da ga prati i bude mu saputnik, čime je pokazao da poznaje pravila odgoja (*edeba*) koja su nužna za uspostavu pravilnoga odnosa između onoga koji znanje traži -*taliba* i duhovnoga odgajatelja - *muršida*. Ovaj čin je značio Musaovu, alejhisselam, iskrenu nakanu da se podloži hazreti Hidru, koju, kako ćemo vidjeti u nastavku, nije uspio do kraja realizirati. Hazreti Hidr je Musau kao uvjet da ga može pratiti postavio šutnju iako je znao da ovaj ne posjeduje strpljivost kojom bi se suzdržao od postavljanja suvišnih pitanja. On reče (Musau): "*Nećeš moći izdržati da budeš uza me. Kako ćeš ti pokazati strpljivost prema onom čiju nutarnost ne poznaješ?*" (Kur'an, *Al-Kahf*: 67, 68)

Ove hazreti Hidrove riječi upućuju na razliku u duhovnim razinama između njega kao posjednika ezoterijskoga znanja (*ma'rifet*) i Musaa kao posjednika egzoterijskoga znanja (*ilm*). Nestrpljivost koja se očitovala u suvišnome i bespotrebnome govoru nadolazila je Musau zbog izvanjskoga prosuđivanja hazreti Hidrovih postupaka. Naime, Musaovo prosuđivanje je bilo oblikovano i određeno njegovom razinom vjerovjesništva i poslanstva, dočim je hazreti Hidru, koji je bio na razini *vilajeta* - prijateljevanja s Bogom bilo raskriveno znanje o tajni božanskoga djelovanja. Stoga što Musa u daljnjem duhovno - odgojnome procesu nije imao snage podložiti se odgajatelju - Hidru, koji je od njega tražio strpljivost u iskazivanju šutnje, čime je narušio kodeks *edeba* nužnog za odnos učitelj - učenik, razlaz među njima je bio neminovan.

*Musaov govor je bio prav, ali
u govoru sa dobrim drugom suvišan.*

*Ovaj suvišni govor donio je razlaz sa Hidrom.
Rekao mu je: Odlazi. Ti mnogo govoriš. Ovo je rastanak.*

*O Musa pričljivi, udalji se od mene
Inače, sa mnom budi bez jezika i oka.*

(Mevlana, *Mesnevija 2/ 657: 3501-03*)

Dakle, strpljivost u šutnji je duhovno iskustvo kojeg nužno mora proživjeti onaj koji znanje traži da bi, uopće, njegovo srce postalo pripravno i dostojno primiti izravna osvjedočenja potaknuta unutarnjom božanskom inicijacijom, te da bi, u konačnici, postalo posjednikom ezoterijskoga znanja (*ma 'rifet*) o Tajni.

*Kad ne pitaš, brže otkrit će se.
Ptica sabura leti od svih visočije.*

*Ako zapitkuješ, kasnije ćeš plodove polučiti.
Lahkomislenost iz nestrpljivosti problem će ti stvoriti.*

*Mladiću, sabur i Hakk su neodvojivi,
da to spoznaš, uči suru Velasri.*

*Na hiljade alhemija Hakk stvorio je,
al' k'o sabur čovjekov nijedna nije.*

(Mevlana, *Mesnevija 3/ 287: 1846-47, 52-53*)

*Šutnja i sabur staza je tvoja.
Ništa bolje nećeš naći od ovoga.*

(Attar, *Esrarnama, 107/ 1793*)

Stoga je hazreti Hidir, rastajući se od Musaa, alejhisselam, kazao: "Ovo je objašnjenje onoga što ti nisi mogao da izdržiš zbog njega i da budeš strpljiv." (Kur'an, *Al- Kahf: 82*)

Ezoterijsko znanje – ma’rifet

Iz do sada rečenoga logično slijedi da šutnja donosi **ezoterijsko znanje – ma’rifet**. Ma’rifet je znanje koje se duhovno osposobljenome srcu raskriva izravno od Allaha dželle šanuhu, kao neuvjetovani izljev milosti, stoga što su svakovrsna duhovna pregnuća i vježbe putnika sufijske staze (zikr, halvet i sl.) u cilju odgoja duše tek nužno sredstvo kojim će on zadobiti Božiju milost, čije je jedno od očitovanja darovanje znanja uprisutnjenog u čovjekovome biću (*ilm-e ledunni*) čija bit je poznata samo Allahu dželle šanuhu. Takvo znanje je darovano hazreti Hidru: “*Našli su jednog roba od robova Naših komu smo Mi podarili milost⁹ Našu, i Mi smo ga od Sebe naučili znanju.*” (Kur’an, *Al- Kahf*: 65)

Sve ezoterijske znanosti povezane sa Šerijatom obuhvaćene su ezoterijskim znanjem, dočim ezoterijsko znanje kao sveukupnost beskonačnih duhovnih zbilja nije sadržano niti u jednoj ezoterijskoj znanosti. Iako predstavlja konačno ishodište svih ezoterijskih znanosti, obzorja su mu, s obzirom na njegovu božansku bit, beskrajna i nemjerljiva, na šta ukazuje veliki broj različitih naziva kojima se pokušavaju opisati njegove određujuće karakteristike, od kojih su neki: Znanje o stanjima, Znanje o unutrašnjem, Znanje o srcu, Znanje iz svijeta skrivenosti, Znanje o zbiljama, Znanje o tajnama.¹⁰ Može se kazati da je ezoterijsko znanje – Znanje svih znanja, na čiju nespoznajnu beskonačnost ukazuje ovaj kur’anski ajet: “*Reci: Kad bi more bilo mastilo da se ispišu Riječi Gospodara moga, more bi presahlo, ali ne i Riječi Gospodara moga, pa i kad bismo se pomogli još jednim sličnim.*” (Kur’an, *Al- Kahf*: 109)¹¹

⁹ Hadže Abdullah Ensari *milost* tumači kao: pokornost i podlaganje; dug život; ezoterijsko znanje iz svijeta skrivenosti poznato samo Allahu dželle šanuhu; vidjeti: Meybadi, *Kašfol-asrār*, (Tehrān: Entešārāt-e Amīr Kabīr, 1984/1363, svezak 5, str. 719).

¹⁰ Vidjeti: Serrāg, *Al-loma’a* (Egipat: Dārol-kotobol-hadīse, 1960, str. 379)

¹¹ U ovom smislu veoma je znakovita profinjena simbolika kojom hazreti Hidr Musau, alejhisselam, pojašnjava bit Božijega Znanja: *Potom je Hidr pokazao na jednu pticu koja je zahvatila u tom trenu morske vode svojim kljunom i Musau uputio ove riječi: “Tako mi Boga! U usporedbi sa Božijim Znanjem i moje znanje i tvoje znanje jesu kao ono malo morske vode zahvaćene kljunom u usporedbi sa morem; vidjeti: Izutsu, Sufizam i Taoizam (Pogovor: Hazreti Hidr), preveli: Enes Karić, Rešid Hafizović (Sarajevo: Sarajevo – Publishing, 1995, str. 482).*

Za onoga koji znanje traži veoma je važno, štaviše neophodno, da se nauči šutjeti u svakodnevnim životnim situacijama jer će one, osim što će mu donijeti znanje koje mu je neophodno u materijalnome svijetu, pripremiti ga i za primanje ezoterijskoga znanja o duhovnim istinama, za šta poučan primjer imamo u priči o mudrome Lukmanu.

Mudri Lukman je trideset godina proveo s poslanikom Davudom, alejhisselam. Jednoga dana ga je zatekao kako pravi nešto od željeza. Lukman nije znao šta je to, ali je smatrao da nije razborito ni mudro bilo šta pitati, pa je strpljivo šutio.

*Došao je Lukman kod Davuda čistog srca.
Ugleda ga kako pravi halke od željeza.*

*Kovanje željeza dotad nije vidio.
Zbunjen i smeten u čudu je ostao.*

*Šta li može biti, da l' da pitam ga:
Šta li praviš sebi od željeznih obruča?*

*Rekao je u sebi, sabur bolji je.
Sabur do cilja brži vodič je.*

*Dok je Lukman tako razmišljao,
Davud je svoj posao završio.*

*Napravio je pancir i odjenuo ga.
Stao pred Lukmana plemenitog, strpljivoga.*

*Reče: Mladiću ovo je odjeća dobra.
Na bojnome polju od rana štiti ona.*

*Reče Lukman: U strpljivosti je snaga velika.
Od tuge svake ona je utočište i zaštita.*

(Mevlana, Mesneviya 3/ 287: 1841- 48)

Lukman je tada kazao: *Mudrost je u šutnji, a malo ih je koji se tako vladaju.*

Primjer iz priče o mudrome Lukmanu predstavlja početnu razinu na stazi stjecanja ezoterijskoga znanja. Duhovni tragalac koji uspije nadvladati poriv za govorom i zapitkivanjem i iskaže strpljivost u šutnji u običnim malim stvarima postat će dostojan da primi istinsko, ezoterijsko znanje, jer će znati da ga (sa)čuva u vlastitome srcu i odnjeguje da postane mudrost – *hikmet*.

*Srce, pošto si piće ma'rifeta okusilo,
zanimi, nemoj prodavati Tajnu božansku.*

*Nemoj u govoru k'o planinsko vrelo kipjeti.
Ako šutnju odabereš, more ćeš postati. (Attar, Mohtarnama, 88/ 5-6)*

Mudrost – hikmet

Iz ezoterijskoga znanja kao duhovnoga ploda šutnje istječe **mudrost** – **hikmet**, neiscrpno blago iz skrivene Riznice božanskih Tajni.¹²¹² Kazao je Božiji Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem: “*Kada upoznate vjernika koji je šutljiv i staložen, približite mu se (zblížite se s njim) jer on posjeduje mudrost.*” (Gazali, *Alhemija sreće*, svezak 2, 563)

Dakle, prepoznatljiva odlika mudroga čovjeka je šutnja i odmjeranost u govoru, o čemu smo govorili ranije u ovome radu. Šutnja kao znak mudrosti nastale čuvanjem i njegovanjem srcu raskrivenih duhovnih zbilja je vječno živi zalog čija vrijednost snaži prolaskom vremena i koja će duhovnoga tragaoca učiniti povjerenikom božanske Tajne.

Jednoga dana Aristotel i Aleksandar Veliki posjetili su Platona koji je tužan sjedio u pećini. Dugo su sjedili kod njega, a mudrac nije progovarao ni riječi. Naposljetku mu se obrati Aleksandar:

*Aleksandar reče: Tâ nešto nam reci.
Tu smo da čujemo tvoje mudre riječi.*

¹² *Onaj kome je mudrost darovana- darovan je blagom neizmjernim; Kur'an, Al- Baqara: 269.*

*Odgovor im dade Učitelj svog doba:
Šutnja je moj zalog do kraja života.*

*Pošto je šutnja vječnoživa vrijednost,
njome se okiti da dosegneš vječnost.*

(Attar, *Ilahinama*, 354/ 13-15)

O tome koliko je šutnja bitna u dosezanju mudrosti na stazi duhovnih pregnuća svjedoče i ove riječi Ebu Bekra Verraka, koji je kazao: “Nakon Božijih poslanikā slijede mudraci. Mudrost dolazi odmah poslije poslanstva, a mudar čovjek prepoznaje se po tome što uglavnom šuti i govori samo kada je neophodno.” (Attar, *Spomenica dobrih*, 322)

ZAKLJUČAK

Ranije u radu smo naznačili da se povratak Tajni vlastitoga bića odvija kroz tri razine. Na kraju želimo ukazati, a na temelju rečenoga, na to koji je put dosezanja ovih razina.

Raskrivanje Tajne vlastitoga srca vodi duhovnom stazom *halveta*; **Skrivanje od drugih Tajne raskrivene srcu** moguće je ostvariti strpljivošću – *saburom* u šutnji;

Njegovanje i čuvanje Tajne ozbiljuje se na razini izravnoga duhovnoga osvjedočenja – unutarnjeg iskustva proživljenog posredstvom ezoterijskoga znanja – *ma'rifeta* sveukupnost čijih zbilja je objedinjena u mudrosti – *hikmetu*.

Iz onoga što smo o šutnji kazali u ovome radu dâ se zaključiti da je šutnja na ljestvici duhovnih vrijednosti na većoj razini od govora.

“Šutnja je na većem stepenu od govora jer je šutnja znak duhovnoga osvjedočenja, dočim je govor obilježje traganja... Stoga je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kada je privučen u božansku bliskost rekao: “*Ne mogu (Ti) iskazati (po)hvalu dostojnu Tebe.*” (Hudžviri, *Otkrovenje pokrivenog*, 356, 432)

Šutnja je, dakle, prepoznatljiva odlika “mudraca” sufijske staze koji su prosegнули u suštinu duhovnih zbilja i dosegнули razinu sjedinjenja.

*Neka ti sabur ponašanje bude, to tarikat je
Neka ti šutnjom biće diše, to hakikat je. (Attar, Esrarnama, 183/ 3135)*

Šutnja na razini *hakikata* posvjedočuje, dakle, nedostatnost govora da se njime iskažu nadosjetilna iskustva srcem posvjedočenih otkrovenja Tajne vlastitoga bića; ali, što je još bitnije, ukazuje na to da je Tajna Božiji emanet koji se, u konačnici, vraća Tajni svih tajni i kojega Bog povjerava na čuvanje onome Svome slugi koji je kroz šutnju spoznao mudrost.

*Arifi što Pehar Istinitog ispili su
Tajne poznaju, al' ih u srcu skrivaju.*

*Koga god su u Tajne uputili,
pečatom šutnje usta su mu zatvorili.*

(Mevlana, *Mesnevija* 5/ 809: 2239- 40) ■

Mubina Moker

SILENCE LEADS TO SECRETS OF THE HEART

Summary

The author chose to speak about the phenomenon of silence and its Gnostic meaning because silence is an important part of the spiritual path, for at least two reasons: first, silence is the precondition for any form of spiritual examination, and second, silence is the necessary accompanying element for any level of man's self-completion. This paper treats silence in its general meaning, *halvet*, as a method of spiritual exercise that teaches a person to enjoy silence and its spiritual fruit: patience, *ma'rifet*, *hikmet*, which allows the one who experiences their true meaning to return to the Secret of one's own being as the gift endowed by God for keeping and care.

Literatura

- ‘Attār, F. (2005/1383) *Manteqot-teyr*, kritičko izdanje M.R. Šafī‘ī Kadkanī, Tehrān: Entešārāt-e Soxan.
- ‘Attār, F. (1989/1368) *Elāhīnāme*, kritičko izdanje H. Ritter, Tehrān: Entešārāt-e Tūs.
- ‘Attār, F. (1982/1361) *Asrār-nāme*, kritičko izdanje S. Gouharīn, Tehrān: Entešārāt-e Zawwār.
- ‘Attār, F. (1979/1358) *Moxtār-nāme*, kritičko izdanje M.R. Šafī‘ī Kadkanī, Tehrān: Entešārāt-e Tūs.
- ‘Attār, F. (2004) *Spomenica Dobrih*, preveo sa perzijskoga: Muamer Kodrić, Sarajevo: Kulturni centar ambasade I.R. Iran u BiH.
- ‘Attār, F. (1984/1363) *Ġazaliyyāt-e ‘Attār*, Tehrān: Ketābforūši-ye Faxr-e Rāzī.
- Forūzānfar, B.Z. (1994/1373) *Šarh-e Masnawi-ye šarīf* (svezak 1), Tehrān: Zawwār.
- Ġazālī, M. (1993/1372) *Kīmiyā-ye sa ‘ādat*, kritičko izdanje A. Ārām, Tehrān: Entešārāt-e Gangīne.
- Hoġwīrī, ‘A. (1997/1376) *Kašfol-mahġūb*, kritičko izdanje W. Žukovski, Tehrān: Entešārāt-e Tahūrī.
- Ibn Ebi Dunja, *Knjiga o šutnji i adabima govora*, bez god. izdanja.
- ‘Īsā, A.K. (1998) *Istine o tesavvufu*, preveo: Ahmed Mešić, Tuzla: Odbor islamske zajednice.
- Izutsu, T. (1995) *Sufizam i Taoizam*, preveli: Enes Karić, Rešid Hafizović, Sarajevo: Sarajevo- Publishing.
- Kur’an Časni (1990) preveli: Muhammed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Zagreb: Stvarnost.
- Meybadī, A.R. (1984/1363) *Kašfol- asrār* (svezak 5), kritičko izdanje M. Dž. Šarī‘at, Tehrān: Entešārāt-e Amīr Kabīr.
- Monawwar, I.M. (2006) *Tajne Tevhida u postupcima šejha Ebu Seida*, preveo sa perzijskoga: Munir Drkić, Sarajevo: Kulturni centar ambasade I.R. Iran u BiH.
- Mućić, T. (1997) *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo: El-Kalem.
- Sāramī, S. (1994/1373) *Mostalehāt-e ‘erfānī wa mafāhīm-e barġaste dar zabān-e ‘Attār*, Tehrān: Entešārāt-e pežuhešġāh-e ‘olūm-e ensānī wa motāle‘āt-e farhangī.
- Serrāġ, A.N. (1960/1380) *Al-loma ‘a*, Mesr: Dārol-kotobol-hadīse.
- Šafī‘ī Kadkanī, M. R. (2006/1385) *Čašīdan-e ta ‘m-e waxt*, Tehrān: Entešārāt-e Soxan.
- Šahīdī, S.Ġ. (2001/ 1380) *Šarh-e Masnawī* (svezak 2-6), Tehrān: Entešārāt-e ‘elmī.
- Tabarī, M.I.Ġ (1960/ 1339) *Tarġome-ye Tafīr-e Taberī*, Tehrān: Entešārāt-e Dānešġāh-e Tehrān.
- Tarġome-ye Resāle-ye Qošeiryiye* (1995/1374), kritičko izdanje B. Forūzānfar, Tehrān: Entešārāt-e ‘elmī wa farhangī.